

<https://doi.org/10.36007/4973.2024.193>

Z DOLNOZEMSKÉHO ZÁPISNÍKA STOROČNÉHO PRESÍDLENCA ŠTEFANA HUDÁKA

Patrik ŠENKÁR¹

Abstract

The paper points to the specific being of Slovaks in the Lowland. It directs its attention to the minority existence of Slovaks in Hungary in the 20th century (and just after the millennium). The focus is on journalistic texts by folk author Štefan Hudák (1923 – 2005), who moved to Czechoslovakia after the Second World War as part of the Mat' volá (Mother is Calling) action. Even there, however, he did not remain unfaithful to cultural creation. From his journalistic texts-articles, which he published in domestic and foreign magazines (often, for example, in Ludové noviny (Folk Newspaper) – the weekly of Slovaks in Hungary), he published a selection about the life of Slovaks in Hungary (less in Romania, Serbia) entitled Z dolnozemskeho zapisnika (From the Lowland Notebook, published in town called Zvolen, 1997). The paper analyzes these articles, interprets individual specific, special attributes that relate to the life and cultural history of the Slovak minority in the mentioned countries.

Keywords

Slovaks in Hungary, journalism, Štefan Hudák, interpretation, analysis

Pitvarošský rodák Štefan Hudák (1923 – 2005) okrem vlastnej beletristickej tvorby písal aj publicistiku. Texty takéhoto rázu uverejňoval nielen v rôznych domácich či zahraničných časopisoch (Matičné čítanie, Slovenské národné noviny, Javisko, Ludové noviny a iné), ale aj knižne (Z dolnozemskeho zapisnika, Zvolen, 1997). Podáva v nich živé svedectvo doby, ľudí, zvykov i obyčají v Maďarsku i Československu (z pohľadu dolnozemskeho Slováka). Aj z toho dôvodu sú tieto texty dodnes živé.

Spomienky na presídlenie pertraktujú hodnoverný obraz o výmene obyvateľstva medzi Československom a Maďarskom z aspektu pitvarošských Slovákov. Opisujú strastiplnú cestu presídlencov vlakom cez Budapešť až po ich nevšedné privítanie v Československu. Hudák toto neľahké (dnes už) historické obdobie pritom chápe príliš zjednodušene – azda vďaka mladíckemu idealizmu a vitalizmu. Uvádza útržky spomienok na svoje študentské roky, ktoré prežil už v krajine svojich predkov. Podáva dojímavý obraz usilovnosti dolnozemskejších študentov v maturitnom ročníku aj napriek tomu, že aj samotná škola v Československu mala vtedy veľké nedostatky (vykradnuté kabinety, absencia učebníc, nedostatočné ovládanie slovenského pravopisu). Podotýka, že zahraničným študentom vtedy podala pomocnú ruku najmä Matica slovenská. Charakterizuje aj významné kontakty medzi samotnými dolnozemskejšími Slovákami. V tomto bode konfrontuje vojnové obdobie so súčasnosťou. Zvýrazňuje ono druhé, vyzdvihujúc najmä kultúrnu spoluprácu Slovákov v rumunskom Nadlaku a maďarskom Pitvaroši (ako dostávali Pitvarošania potajomky slovenské knihy

---

¹ doc. PaedDr. Patrik Šenkár, PhD. / Katedra slovenského jazyka a literatúry Pedagogickej fakulty Univerzity J. Selyeho / Bratislavská cesta 3322, 945 01 Komárno / e-mail: senkarp@uj.sk.

a časopisy). Vyzdvihuje v slovenčine vychádzajúci týždenník Naše snahy, ktorý mal redakciu až v Bukurešti (1936 – 1940). Svoj uhol pohľadu upriamuje na kultúrno-literárne aspekty; všima si moderné básnictvo v Rumunsku, ktoré kontrastuje s poéziou ľudových autorov v Čabianskom kalendári a Evanjelickom hlásniku. Uvedomuje si pritom určitú zaostalosť ich tvorby v pozadí sebareflexie. O tom sa vyjadruje nasledovne: „Nuž ťažko bolo porovnávať ich práce s literárnymi plodmi ľudových autorov v Maďarsku, ktorí mali iba základné školské vzdelanie, aj to poväčšinou maďarské. Pravda, my sme za to nemohli. Skutočnosť bola taká, že tomu, kto ukončil aspoň meštiansku školu, ľahšie sa písalo po maďarsky, a na slovenčinu zanevrel. Aj napriek tomu som dospel k presvedčeniu, že ak chcem niečo dokonalejšie vytvoriť, potrebujem sa na to veľa-veľa učiť. A to sa dá jedine štúdiom.“ [1] Dôležitá je však autorova úvaha o tom, prečo sa onoho času tak veľa Pitvarošanov rozhodlo opustiť svoje rodisko a presťahovať sa do Československa. Využíva pritom svoju pamäť a vymenúva aj objektívne dôvody tohto rozhodnutia.

Hudák hľadá odpoveď na otázku: prečo opúšťali horniacku rodnú hruď predkovia? Ich kardinálnym dôvodom bola nielen túžba po krajšom, slobodnejšom živote, ale aj prináležiaci náboženský život. Dôležitá je pritom dobová výstavba evanjelických kostolov, ktoré aj dnes patria k najkrajším stavbám na Dolnej zemi. Autor opisuje „dejiny chrámov“ v Békešskej Čabe, Poľnom Berinčoku, Sarvaši a Slovenskom Komlóši. Popri radoostiach i starostiach veriaceho človeka uvádza aj jeho neochvejnú spojitosť s vierou: „V nedelju pokladali všetci za svoju svätú povinnosť ísť do kostola. Poobede sme zase spievali z Transciana nedelne alebo iné pesničky. Okrem toho sme čítali nahlas jednu kapitolu z Evanjelia a jednu z biblickej histórie. Čítali obyčajne starší súrodenci a my sme ich pozorne počúvali.“ [2] S religiozitou je tesne spätá aj každodenná minuciózna práca organára (výrobca organov). Autor uvádza zaujímavosti dolnozemsých evanjelických zborov v oblasti objednávok či opráv nových organov. Spomína zručných odborníkov z Horniakov i významné békeškočabianske organárske dielne, z ktorých vyrástli ozajstní majstri svojho remesla. Pars pro toto uvádza rodinu Šaškovcov, otca a syna, ktorí sú dodnes považovaní za najlepších slovenských organárov 19. storočia. Hudák konkretizuje životopis týchto nevšedných remeselníckych osobností. Po presídlení (tentoraz) na Dolnú zem aj oni dozaista rozprávali dolnozemsým nárečím. Hudák na základe každodenného života a jazykovednej (najmä dialektologickej) práce uvádza osobnosť pitvaroškého rodáka Pavla Ondrusa. Zaujímavý je aj text, ktorý podáva svedectvo o lingvistických zvláštnostiach dolnozemsých jazykových enkláv.

V jednotlivých publicistických príspevkoch sa spomína aj Hudákova rodina, najmä jeho otec, ktorý študoval na večernej škole a svojim celkovým prístupom dokázal, že pevná vôľa a vytrvalosť dokážu zdolať aj tie najväčšie prekážky. Jeho syn je naňho patrične hrdý, veď prekonal neľahkú cestu za vzdelaním a prácou. Je povšimnutiahodné, že v tom období sa aj jednoduchý sedliak vzdelával (i keď najmä doma) čítaním (napríklad) poviedok Martina Kukučina a Boženy Slančíkovej-Timravy. V pozadí tejto skutočnosti je, žiaľ, až smutné, že Štefan Hudák patril k tým dolnozemsým rodákam, ktorí nemali možnosť v školských laviciach sa učiť vo svojom materinskom jazyku. V jednotlivých textoch sa tak na širšej ploche vyslovuje kritika voči horthyovskému Maďarsku. Ako príklad samovzdelávania (popri spomínanom čítaní) sa uvádza proces: ako sa postupne (vlastnými silami) dá dopracovať k tajom slovenského pravopisu. Na margo tejto skutočnosti sa Hudák vyjadruje nasledovne: „Nuž takto to bolo s mojou slovenčinou. Keď sa po rokoch na tieto riadky pozerám, neviem, či sa mám nad tým smiať, alebo plakať. Plakať by však mali predovšetkým tí, ktorí to zavinili...“ [3] Určitú pomoc pri zdolávaní ťažkostí slovenského pravopisu mu poskytla Czambelova Rukoväť spisovnej reči slovenskej. Bola to trať rovná i hrboľatá, pričom autor ako akúsi

kulisu uvádza každodenný život v Pitvaroši, vyzdvihujúc pritom zaujímavosti dedinského života i používaného jazyka. Jeho otec popri každodennej ťažkej práci na poli si ešte privyrábal na živobytie: vozil na stavbu štrk. Pre dnešného čitateľa je pritom zaujímavé, že v tú dobu najväčším strašiakom koní na cestách boli práve autá ako symboly neúnavného technického pokroku. Opisuje sa však aj význam poľných ciest, ktoré v každom chotári tvoria dôležitú dopravnú sieť medzi úvratami. Zdôrazňuje sa tak potrebná úcta voči predkom, ktorí sa ujali opustenej, prenajatej zeme a postupne vybudovali – prispôsobujúc sa nezadržateľnému pokroku – pohodlnejšie cesty.

Autor opisuje svoju rodnú dedinu, jej minulosť i prítomnosť. Tieto – dakedy zapadnuté – končiny sú dnes úrodnými poľami, ktoré dakedy položili základy Pitvaroša, novej slovenskej dolnozemskej dediny. Hudák podáva stručný pohľad na najstaršiu históriu tejto rázovitej, kedysi rýdzo slovenskej obce. Dodnes sa však zachovali aj polozemľanky a rovné ulice s pomerne bohatou zeleňou, ktoré zvestujú dávny život v tomto priestore. Opisuje sa aj minulé rozrastanie duchovného života dediny (cirkevná škola, modlitebňa, kostol). Autor prízvukuje, že Pitvaroš si aj v čase najtvrďšieho národ(nost)ného útľaku zachoval svoj slovenský charakter. Hmatateľným dôkazom toho je aj dnešné slovenské divadlo, slovenský spevokol a slovenská tlač. Kultúrny dom je pritom stredobodom oživenia rôznych ľudových tradícií (páračky, pečenie svadobných koláčov, priadky). Dôležitý je aj konkrétny kontakt (družba) Pitvarošanov so súčasným Slovenskom, ktorý ako-tak redukuje jazykovú asimiláciu. Práve na ňu upriamil v minulosti pozornosť aj významný slovenský politik a publicista Pavol Mudroň, ktorý časť svojho detstva a študentských rokov prežil medzi dolnozemskými Slováckmi (v Pitvaroši a Sarvaši). Svoje zážitky z pobytu na Dolnej zemi opísal v autobiografii s názvom *Vlastný životopis*. Hudák podáva Mudroňove základné biografické údaje, cituje najmä jeho spomienky na Dolniaky. Aj takouto formou sa tento niekdajší slovenský národovec učil nielen svojej zdravej identite, ale aj pozoruhodnostiam vtedajšieho Pitvaroša. Kontrastuje sa dolnozemska kytica spomienok Mudroňovcov s milými horniackymi vrchmi. Podáva sa stručný dobový obraz prírodných, spoločenských a hospodárskych pomerov daného chronotopu. Opisuje sa Hudákova výpomocná pedagogická práca v miestnej ľudovej škole a neskoršie dlhoročné učiteľské pôsobenie na Sliaci (šírenie krás slovenského jazyka a kultúry medzi žiakmi v škole i mimo nej). Z textu je pritom evidentná absencia slovenských učebníc pre Slovákov v Maďarsku. Bola to vlastne skoro beznádejná – vojnová – situácia (1944 – 1945), pričom pomocnú ruku vtedy podali opäť Nadlačania. Na jednej strane sa opisuje činnosť práca predkov v zimných mesiacoch (česanie konopy, pletenie, pradenie, stolárčenie, tkanie). V texte sa tieto činnosti uvádzajú z aspektu prežívania jednoduchého pitvaroškého dedinského chlapca. Je to vlastne vyjadrenie obdivu a hľbokej úcty tým, ktorí ho vychovali.

Autor vyzdvihuje dobový život v okolitých sálašoch, kde obyvatelia majú vždy otvorenejšie srdce i dlane. Tomu pomáha aj samotné obydlie, veď: „*Sálaš je tichou oázou, obklopenou zvlnenými lánmi obilia a inými plodmi zeme. Pritúli nás k sebe a rozprestrie nad nami ochranné krídla za nepriaznivého počasia, a keď naše srdcia i ruky klesajú únavou, dodá nám čerstvej sily a chuti do života.*“ [4] Autor opisuje dávne stopy dnes už zbúraných sálašov, resp. konkrétne spomienky sálašanky. V súčasnosti sú už len múzeami, pripomínajúc, že dakedy v sebe ukrývali nielen hmotné statky, ale aj kultúrne bohatstvo. O tom sa Štefan Hudák vyjadril nasledovne: „... *môj otec a moja sestra Alžbeta objednávali toľko slovenských novín a časopisov. Otec Slovenský týždenník, Národný hlásnik, Roľnícku čítanku, ako aj rôzne kalendáre a sestra Alžbeta Slovenský denník a Živenu. Okrem toho si teta Alžbeta spolu so sestrou Annou objednávali zo Slovenska i množstvo slovenských kníh, ktoré vypožičiavali priateľom a známym.*“ [5] Autor pritom sleduje rôzne slovenské časopisy, pričom svoj pohľad

upriamuje najmä na Matičné čítanie. Záslužne anotuje príspevky, ktoré sa tak či onak týkajú Dolnej zeme. Listuje aj v starších časopisoch; podáva presné a užitočné bibliografické údaje pre budúce pokolenia. V jednotlivých textoch – ako výborný znalec minulosti Slovákov v Maďarsku – zo širšieho uhla pohľadu poukazuje na komplexnejšie bytie dolnozemsých Slovákov najmä z oblasti histórie, kultúry, školstva a národopisu. Veľa poznatkov dopĺňa aj vlastnými skúsenosťami, čím samotný text spestruje. Nemalú pozornosť venuje významným osobnostiam dolnozemsého spoločensko-kultúrneho kontextu. V tomto bode evidujeme jeho úsilie uchovať pre ďalšie pokolenia duchovné dedičstvo predkov najmä na báze materinského jazyka.

Zaujímavé sú aj príspevky o počasí pred sto rokmi na Dolnej zemi (o čiernych mračnách nad Pitvarošom). Poukazuje sa v nich na spojitosť rozumného hospodára a aktuálneho počasia. Autor pritom využíva zápisky svojho starého otca z konca 19. storočia, ktoré dnes kontúrujú konkrétne ľudové pranostiky. Boli to vlastne jednoduchí sedliaci-laickí meteorológovia, ktorí presne vedeli predpovedať vrtochy počasia (avšak, žiaľ, nemohli predvídať politickú situáciu počas druhej svetovej vojny). Na báze toho sa konfrontuje sloboda s väzením, radosť so smútkom. Opisujú sa neľudské pomery počas galejí (internovanie sedemnástich Pitvarošanov do koncentračného tábora počas vojny). Prísny policajný dozor a s tým spätý tragický osud ľudí počas frontu je podaný čitateľsky efektívne. Ako pendant sa uvádza zmysluplné žitie po oslobodení: otvorila sa obecná slovenská škola, začali sa nacvičovať slovenské divadelné predstavenia, postupne sa zakladali slovenské spolky. Tieto „zduženia“ boli vlastne koreňmi rôznorodých slobodných stretnutí – podobne ako neskoršia návšteva hudobného skladateľa, dirigenta a pedagóga Ondreja Francisciho u Štefana Hudáka na Sliachi. Autor pritom opisuje spoločné spomienky na dávný Pitvaroš či Slovenský Komlôš. Je z nich evidentný kontúrovitý obraz rušných čias na Horniakoch i na Dolnej zemi. Hudák pritom aluzívne spomína aj 19. storočie: významných evanjelických kazateľov z rodu Kutlíkovcov, otca i syna, ktorí v ťažkých časoch národ(nost)ného života svojou činnosťou povzniesli dolnozemsé slovenské spoločenstvo. Z minulosti sa však postupne stáva prítomnosť, keď autor na báze transkultúrnej zmeny kódu uvádza vianočné obyčaje na Dolnej zemi, vo Vysokých Tatrách a v Austrálii. Aj na druhej strane zemegule sa však zachovávajú vianočné zvyky, pôvodne zo starej vlasti (štedrovečerný stôl, dolnozemsá klobása, modlitba z Transscia). Dolnozемец sa teda nikde na svete nestráti, ctí si svoje dávne obyčaje a tradície.

Hudák píše aj o pitvarošskom kostole či neskoršom rodinnom výlete z Československa do krajiny dolnozemsých predkov (Békešská Čaba, Pitvaroš, Slovenský Komlôš). Upresňuje pôvod básnika Sándora Petőfiho, resp. píše o dolnozemsom národnom buditeľovi Ľudovítovi Hrdličkovi. Nechce tým pripustiť, aby ich slovenskosť zapadla prachom zabudnutia. Zaujímavý je aj text o potulkách mladého Jána Kollára na Dolnej zemi (1812). Autor pritom pertraktuje aj menej známe fakty (najmä pri navštívených mestách). Uvádza rôzne štatistiky; je objektívny, avšak do svojho rozprávania vpisuje aj určité parentézy subjektívneho rázu (často s humorným nádychom): „*Keď prišli (spolu s bývalým spolužiakom z bansko-bystrického gymnázia Ambrózim – pozn. P. Š.) do Békešskej Čaby, bola práve nedeľa. Pochopiteľne, išli do kostola. Boli však hodne sklamaní. Ich roztrpčenosť spôsobil až nadmieru prísny chrámový poriadok. Počas kázne totiž chodili medzi lavicami štyria „strážcovia“, ozbrojení dlhými tenkými prútmí. A keď sa niekto hoci iba šeptom rozprával so susedom, podriemkaval, a vôbec nedával pozor, toho tým prútom uderili.*“ [6] Kritizuje aj prílišné prenikanie maďarských slov do nárečí dolnozemsých Slovákov. Vyslovuje sa za ľubozvučnejšiu slovenčinu, uvádza konkrétne príklady z praxe. Zaujímavý je jeho ohlas na tému Patvarc nie je Pitvaroš.

Zamysleniahodný je príspevok, ktorý sa venuje histórii epidemických chorôb v Békešskej župe. Autor svoju pozornosť upriamuje na cholera, ktorá toho času vystrájala nielen v Slovenskom Komlóši, ale aj v jeho rodnom Pitvaroši. Uvádza „zaujímavý“ fakt, že jej obeť sú pochované v spoločných hrobách, na ktorých sa slovenské nápisy už ošúchali, len maďarské sú čitateľné...

Veľavravný je príspevok o sarvašských školách z druhej polovice 19. storočia. Hudák opisuje dobové ťažkosti učiteľov (preplnené triedy až s dvesto žiakmi, dvojzmenné vyučovanie od ôsmej do jedenástej a od štrnásť do šestnásť hodiny). Uvádza pritom aj učiteľské „dôchodky“ (teda príjmy), ktoré boli vtedy najmä v naturáliách (drevo, prosná kaša, pšenica, seno). Je zaujímavé uviesť dnes už posmešne znejúcu poznámku biskupa Gustáva Szeberényiho, týkajúcu sa cirkevných škôl: „*Vyjadril napríklad svoj nesúhlas so starodávnym zvykom, podľa ktorého niektorí učitelia držia básnické odobierky so zosnulým pri pohreboch, čím sú „odtiahnutí od vyučovania“.*“ [7] Samozrejme, biskup presadzoval aj vážnejšie opatrenia (napríklad aby sa na sarvašskom učiteľskom ústave vyučovala slovenčina). Bola to škola, v ktorej študoval aj Milan Rastislav Štefánik, ktorý sa tragikomicky dostal „... do konfliktu so svojimi maďarskými spolužiakmi, ktorí ho prehodili cez zábradlie na balkóne poschodovej budovy a vyhrážali sa, že ho spustia dolu, ak nezavolá na slávu Kossuthovi.“ [8] V ďalšom texte sa vyzdvihuje osobnosť sedliackeho vodcu Ondreja Áchima; uvádzajú sa jeho biografické údaje so zreteľom na jeho slovenskosť.

Z hľadiska pretrvávania na Dolnej zemi bolo významné ochotnícke divadlo v Slovenskom Komlóši, ktoré v časoch útlaku do určitej miery nahrádzalo aj slovenské školy. Tanečné zábavy, dychové kapely i tamburášske zbory taktiež podporovali vývoj miestnej slovenskej kultúry. Vyrástli z nej osobnosti, ľudoví umelci ako Judita Tomková či Ondrej Kulík, ktorí svojou náročnou a pritom mimoriadne užitočnou prácou spevňovali základy dolnozemskej slovenskosti. Hudák opisuje dejiny tohto regionálneho divadla; starosti, ale aj radosti pri jednotlivých vydarených inscenáciách. Spomína aj niektoré osobnosti širšieho dolnozemskeho kultúrneho kontextu – napríklad publicistu a pedagóga Pavla Veselského či hudobného skladateľa Jána Valaš'ana Dolinského. Práve v jeho živote a bohatej umeleckej tvorbe vyzdvihuje zaujímavý fakt o prekladateľskej práci slovenskej poézie do esperanta. Samozrejme, svoj pohľad upriamuje aj na historické osobnosti (Gustáv Szeberényi, Michal Francisci, Ondrej Francisci, Pavel Valaský). Venuje sa aj histórii békeškočabianskej diakonie, pričom hlása potrebnú pomoc pre najbiednejších a najopustenejších. Vyzdvihuje časopis Evanjelický hlásnik, ktorý ako jediný slovenský časopis v horthyovskom Maďarsku venoval náležitú pozornosť aj tejto problematike. Píše aj o slovenských národovcoch, ktorí boli väznení v segedínskom Csillagu. Poukazuje na nevinný žalár Svetozára Hurbana Vajanského, na dôvody utrpenia a spôsoby jeho väzňateľov.

Na druhej strane spomína aj významné osobnosti celoslovenského i regionálneho rázu (Elena Maróthy-Šoltéssová, Ján Koppány-Kochan, Pavol Komoly-Kochan). Píše o životnej ceste evanjelického farára, národopisca a publicistu J. Kochana, ktorý po sebe zanechal povšimnutiahodné dielo. Mimoriadne zaujímavý je Hudákov text o spojení E. Maróthy-Šoltéssovej s dolnozetskými Slovákami, jej postoj a konkrétna spolupráca s nimi (napríklad ako si dopisovali s jeho matkou). Uvádza svoj vrúcny vzťah s P. Kochanom, s ktorým si dlhé roky vymieňali listy o rôznych témach. Hudák pritom tematicky vyúsťuje až do súčasnosti: vyjadruje sa o reprezentačnom plese dolnozetských Slovákov či aktuálnej situácii slovenského školstva v Maďarsku. Tie školy sú, prirodzene, vyhňou slovenskej vzdelanosti, avšak autor poukazuje aj na kritický stav asimilácie.

Pre čitateľov na Slovensku bude dozaista zaujímavý text o nadlackom pôsobení Jozefa Gregora Tajovského. Bolo to na začiatku 20. storočia, keď sa v danom časopriestore čoraz

sľubnejšie začal rozvíjať národ(nost)ný život. Tajovský ako nadlacksý účtovník pozorne sledoval život okolo seba a získané poznatky potom využil aj vo svojej literárnej tvorbe. Ako zaujímavosť uvedme, že v roku 1905 i jeho pričinením založili v Nadlaku slovenský ochotnícky divadelný krúžok a spevácky zbor. Spolu so svojou manželkou podporovali vzájomné kultúrne styky a rozširovali slovenskú tlač. Hudák vyzdvihuje aj kultúrnosť dnešného Nadlaku, kde si s veľkou úctou uchovávajú Tajovského pamiatku.

Uvádza sa aj významná rodinná udalosť: dolnozemska zabíjačka, počas ktorej sa spievajú slovenské pesničky – náboženské i svetské –, patriace do kultúrneho dedičstva dolnozemských Slovákov. Tvorila ich slová, mená. Autor onomastickým pohľadom píše aj o dolnozemských priezviskách, vyzdvihuje ich špecifiká. Venuje sa aj lexikologickej otázke slovenských slov v maďarčine a maďarských slov v slovenčine.

Hudák uvádza aj zrodenej novej osady s názvom Dedina Mládeže, ktorú pri Kolárove založila skupina zaniatených mladých presídlencov najmä z Pitvaroša. Vyzdvihuje entuziazmus ľudí pri rôznych stavbách v Československu, resp. pokusné pestovanie ryže v tejto dedine. Z čitateľského hľadiska sú zaujímavé autorove komické učiteľské zážitky so svojimi žiakmi a obyvateľmi Dediny Mládeže. Opisuje sa aj založenie prvého klubu priateľov Matice slovenskej v Galante. V tieni žandárskych bajonetov – teda pod policajným dozorom – sa predostruje príbeh Hudákovho internovania do pracovného tábora Vasdinnypuszta pri maďarskom meste Kisbér. Uvádzajú sa miestne ‚dravé‘ podmienky: najmä redukcia národ(nost)ného cítenia a zvýšené prenasledovania. Autor s konkrétnymi príkladmi zo života uvádza transportáciu nevinných Slovákov do tábora v meste Nagykanizsa. Zdôrazňuje, že aj tieto neľútostné časy sa majú vždy pripomínať (aj súčasným generáciám). Voči nim sa stavia kriticky, najmä v oblasti národ(nost)nej príslušnosti a materinského jazyka. Zdôrazňuje vážnosť týchto pojmov a ich kruté dôsledky v každodennej praxi. Svoje názory podopiera aj štatistickými údajmi. Pri otázke ‚odkiaľ‘ to tí naši predkovia čerpali silu, že sa aj po toľkých rokoch neslobody udržali pri živote? dospieva k záveru, že to bola predovšetkým slovenčina. Hľadá pritom zaniatených pitvarošských rodákov, ktorí sa tak či onak vyjadrili o rodnom kraji, obyčajoch, zvykoch. Uvádza ich stručný životopis a prospešnú kultúrnu aktivitu. Zdôrazňuje potrebu koreňov, ktorú pokladá za najsilnejšie puto v ľudskom živote. Často sa pritom ‚potkne‘ aj o históriu svojej rodnej obce (od 1816 až dodnes): podáva stručný pohľad na zaujímavé fakty o Pitvaroši. Opäť však nezabúda ani na listovanie v starých časopisoch: pars pro toto charakterizuje almanach (Domovú pokladnicu) a bratislavské Prešpurské noviny, resp. zdôrazňuje historický význam Pešťbudínskych vedomostí pri formovaní novodobého slovenského národa. Venuje sa aj dejinám slovenskej tlače v Maďarsku do roku 1945 (najmä v Budapešti a Békešskej Čabe). Vyzdvihuje buditeľskú činnosť periodík v medzivojnovom Maďarsku a dospieva k záveru, že na tom, že si Slováci v Maďarsku aj za najtemnejších rokov národ(nost)ného útlaku zachovali svoju identitu a najmä materinský jazyk, má nemalú zásluhu slovenská tlač. Uvádza detaily o novinách Slovenská jednota (vychádzali v rokoch 1939 – 1944 v Nových Zámkoch a Budapešti). Charakterizuje jej edíciu, ktorá často uverejňovala aj stručný prierez tvorby dolnozemských autorov. Opisuje dolnozemske trhy v Pitvaroši a Slovenskom Komlóši. Vychádza z konkrétneho príbehu kupovania zimníka, uvádza zaujímavosti ohľadom dobového platidla a rôznych prác okolo trhu. Uvádza pritom fakty o vlastných učiteľských začiatkoch, spomína rôzne zaujímavé historiky, ktoré prežil so svojimi žiakmi (napríklad ‚pátranie‘ po stopách Veľkomoravskej ríše). Z minulosti a súčasnosti Slovenského Komlóša vyviera aj opis bohatej histórie tohto úhladného dolnozemskeho mestečka, ktorý sa dodnes považuje za národ(nost)ne najuvedomejšiu slovenskú osadu v Maďarsku. Hudák charakterizuje jej geografické danosti i duchovný život. Vyzdvihuje rôznorodé kultúrne šírenia krásy slovenského slova, ktorého

priamym následkom je fakt, že sa Slovenský Komlôš po Békešskej Čabe stal ďalším kultúrnym centrom Slovákov v juhovýchodnom Maďarsku. Komlôšania si tak dodnes vážia dedičstvo predkov, strážia si ich ako svoje staré hmotné i nehmotné pamiatky.

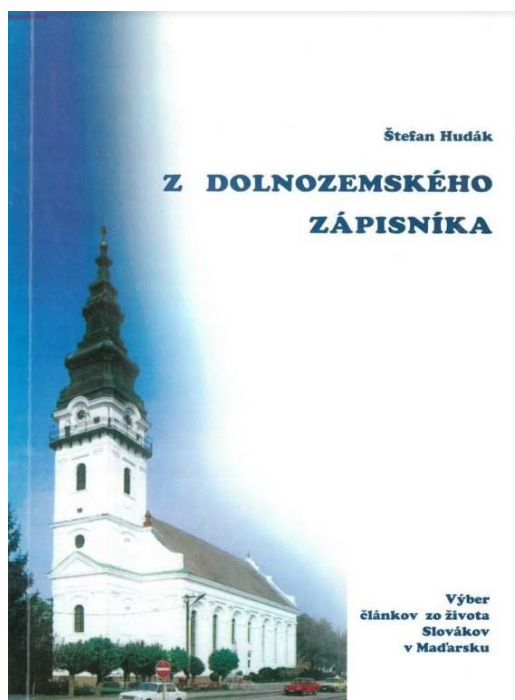
Takýmito pozoruhodnosťami sú aj Slovenské národné noviny, v ktorých sa nezriedka objavili (vd'aka najmä evanjelickým farárom a učiteľom) aj príspevky z Dolnej zeme. Jednotlivé tematické celky pritom možno rozdeliť do troch kategórií: prvá píše o vážnych témach – napríklad o postavení novej školy, druhá o pomadžarčovaní komlôšskej inteligencie – pričom pospolitý ľud zostáva verný svojmu rodu, tretia komické články – napríklad o nadmernom pití alkoholu. Boli to vlastne rôzne dobové postrehy a zaujímavosti z kultúrnej, spoločenskej a hospodárskej oblasti. Z nášho aspektu bola dôležitá rubrika s názvom Dopisy v Národnom hlásniku, do ktorej často písali aj jednoduchí dopisovatelia o slovenských osadách na Dolnej zemi. Autor pritom spomína niekoľko listov s problémami predkov (Békešská Čaba, Níredháza, Veľký Bánhedeš). Pri všetkých troch osídleniach vyzdvihuje milotu slovenskej reči, pevnú vieru v Boha a kultúrnu vyspelosť mikrospoločensva (čitateľský, úverový, potravný spolok). Prirodzene, do popredia sa aj tentoraz dostáva jazyková otázka: páni chcú jednoduchý ľud pomadžarčiť, ale nejako im to nejde; slovenské školy sú preplnené, v kostoloch je plno ľudí, ale práve na maďarských bohoslužbách málo. Pritom „... rozvláčili po maďarských novinách, že sme panslávi, buriči, keď sme sa pridržovali svojej reči. Boli sme si zvolili farára, ktorý po slovensky dobre vie, rodom je Slováč, ale ináč tuhý Maďar, a chcel nám služby Božie pomadžarčiť... My svoju vlasť aspoň tak milujeme ako naši páni, ale reč našu si nepustíme a budeme si ju brániť.“ [9] Zrkalom takéhoto 'obrodného procesu' bola a je pars pro toto mesto Békešská Čaba s rozvíjajúcim sa (slovenským) priemyslom, agrárnou politikou, spolkovou činnosťou, školami i podujatiami národ(nost)ného charakteru.

Jednotlivé novinové príspevky-články zo života Slovákov v Maďarsku, ktoré Štefan Hudák publikoval časopisecky i knižne, sú z hľadiska prehlbovania poznania dolnozemskeho života Slovákov veľmi cenné, veď v ňom podal historické a literárne svedectvo o svojom videní sveta. Aj preto si zaslúžia pozornosť aj dnes.

Literatúra

- [1] HUDÁK, Š. Priechrstie spomienok na prvé kontakty medzi dolnozemskými Slováčmi. In: *Ludové noviny* (11. apríl 1996), s. 11. O tom bližšie pozri: <http://pitvaros.sk/sk/wp-content/uploads/2018/05/008.jpg>, resp. <http://pitvaros.sk/sk/wp-content/uploads/2018/05/009.jpg>
- [2] HUDÁK, Š. Náboženský život našich predkov. In: *Z dolnozemskeho zápisníka*. Zvolen : KM press, 1997, s. 36. ISBN 80-9670002-1-9.
- [3] HUDÁK, Š. Slovenčina moja... Ako som vlastnými silami vnikal do tajov slovenskeho pravopisu. In: *Ludové noviny* (27. júl 2000), s. 4.
- [4] HUDÁK, Š. Na Kochanovskom sálaši. In: *Z dolnozemskeho zápisníka*. Zvolen : KM press, 1997, s. 83. ISBN 80-9670002-1-9.
- [5] Tamže, s. 87 – 88.
- [6] HUDÁK, Š. Keď sa junač roztratí... Potulky Jána Kollára na Dolnej zemi v mladších rokoch. In: *Ludové noviny* (3. september 1998), s. 4.
- [7] HUDÁK, Š. Sarvašské školy v zrkadle histórie. In: *Z dolnozemskeho zápisníka*. Zvolen : KM press, 1997, s. 28. ISBN 80-9670002-1-9.
- [8] HUDÁK, Š. Štefánik na Sarvaši. In: *Z dolnozemskeho zápisníka*. Zvolen : KM press, 1997, s. 31. ISBN 80-9670002-1-9.
- [9] HUDÁK, Š. Ako sme písali pred 90 rokmi. In: *Z dolnozemskeho zápisníka*. Zvolen : KM press, 1997, s. 21. ISBN 80-9670002-1-9.

OBRAZOVÉ PRÍLOHY

Príloha č. 1 – Titulná strana knižnej publikácie Štefana Hudáka

1985
Diac 10. júla 1985

Vážený pán Kulík!

Konečne teda uverejnila svetlo
sveta knižka „Oavemy rovin“. D ja
som ju dostal pred mesiacom. Le-
kove pa mi páči. Aj tie ilustrá-
cie mi do nej akoby šité.

Obraciam sa na Vás však v inej
veci. Šteľe mienky vo februári mi
telefónovala z Bratislavy (z ústa-
vu Matice slovenskej) istá pánka,
ktorá pýtala od mňa podne číslo
občianskeho preukazu. Troj kotlí ho-
nora. Ja som však pote čiaden
honora nedostal. Mienky som bol na
tie peniare tak dražne odkázaný,
ale u nás sa vyzmenila prátorá dru-
čovateľka a už pomojeden honora
z Variácií Československého rozhlasu

Príloha č. 2 – Rukopis Štefana Hudáka
(zdroj: fond Krajanského múzea Matice slovenskej)